
Kolaps stavitelů pyramid

Kolaps stavitelů pyramid

Staroegyptští panovníci se potýkali s neloajálními hodnostáři a také s rychlými změnami klimatu

Období Staré říše je považováno za jeden z vrcholů staroegyptského státu. Proč se společnost schopná vytvořit ojedinělé památky typu gigantických pyramid odmlčela na dobu téměř 200 let?

Pro odpověď se vydejme do doby panovníka Snofrua, který vládl přibližně v letech 2670 až 2620 př. Kr. Právě tehdy se začaly projevovat dva procesy spojené s mechanismy výkonné moci. Linearizace a povýšení.

Linearizace znamenala náhradu původně místní (samo)správy centrální institucí, která se stala jedinou autoritativní silou. Povýšením se míní přeměna institucí na vyšší než místní úroveň.

Práce pro pětinu obyvatel

Panovník Snofru je znám jako stavitel tří obrovských pyramid a jeho syn Chufu nechal postavit vůbec největší pyramidu. Realizaci tak nákladných projektů umožňoval pečlivý a propracovaný systémem spravování ekonomického potenciálu země a zajištění loajality úředníků.

Egyptský panovník ke kontrole dění ve státě efektivně uplatnil mechanismy „sdílení moci“. Zároveň si zajistil loajalitu svých podřízených. Využil dvě metody – do nejvyšších státních úřadů dosazoval členy své rodiny (především syny), u nichž si mohl být jist oddaností.

Do nižších úřadů uváděl úředníky nekrálovského původu. Zavazoval si je tím, že jim pomáhal budovat hrobky a zčásti zajišťoval i nezbytnou pohřební výbavu.

Mechanismy a procesy, které se formovaly ve Snofruově době, vtiskly podobu dalšímu vývoji staroegyptské společnosti na více než dvě století. Proč? Vzájemně souvisejících odpovědí je několik:

Stavba pyramidových komplexů upevňovala panovníkovu vládu a legitimizovala jeho božskou autoritu. Díky královským stavbám se zlepšila efektivita a struktura organizace státu a správního aparátu. Náklady na efektivní zajištění stavby a provozu vyžadovaly účinnou organizaci pracovní síly i rozvoj a specializaci řemesel.

Velké projekty, jako symboly moci, nezbytně přispívaly k identifikaci všech vrstev obyvatelstva se státní ideologií a uspořádáním společnosti. Státní ideologie vycházela z mytologie, podle níž byl panovník nositelem a garantem pozemského řádu. Pokud se dařilo dobře panovníkovi, prospívali i jeho poddaní. Stavba pyramidových komplexů umožňovala rovněž nepriviligovaným vrstvám sdílet jinak nedostupné bohatství králova dvora.

Poskytovala živobytí tisícům řemeslníků a dělníků i jejich rodinám. Následný zádušní kult zajišťoval práci dalším desítkám kněží. Současně se zvyšovala úroveň dělby práce. Lidé pracující na královských stavbách dostávali odměnu v naturálních, zejména chleba a pivo. Měnili je na trzích, kde se dále setkávali zemědělci a specializovaní řemeslníci, kteří hledali pro své produkty odbytiště.

Podle současných odhadů měl Egypt v této době zhruba jeden milion obyvatel. Počet mužů přímo i nepřímo zaměstnaných na královských stavebních projektech mohl dosahovat až několika desítek tisíc. Včetně jejich rodin mohla stavba a následný provoz pyramidových komplexů poskytovat obživu až pětina obyvatel země.

Moc získávají také úředníci

První předzvěsti velkého ekonomického zatížení státu se projevily ještě na konci čtvrté dynastie okolo roku 2500 př. Kr., kdy na trůn dosedl panovník Menkaure. Nechal si postavit mnohem menší pyramidu než jeho předchůdci. Místo velikosti se těžiště významu pyramidových komplexů přesunulo do výzdoby jiných stavebních součástí – údolního chrámu, vzestupné cesty a pyramidového chrámu, kde probíhal zádušní kult panovníka. Další podstatná změna se objevila na počátku páté dynastie. Dosud byli do nejvyšších úřadů v zemi (například vezíra, správce královského paláce, heliopolského velekněze slunečního boha Rea aj.) jmenováni především příslušníci královské rodiny.

Přibližně v době vlády Veserkafa se však do významných úřadů ve státě dostali hodnostáři nekrálovského původu. Panovník se tak snažil nejjednodušším způsobem zajistit spolehlivost a věrnost nejvyšší postavených hodnostářů. Na efektivním fungování výběru daní a na tom, jestli jsou jeho pokyny vykonávány, byl totiž panovník přímo závislý.

V průběhu 5. dynastie se naplno projevil trend započatý již v dynastii předešlé: důraz se nekladal na samotnou pyramidu, ale naopak na zádušní chrám, jeho výzdobu, a především na královský kult, tedy na aspekty, které podtrhovaly panovníkovu božskou a ochrannou či státopornou roli. Potřeba neustále inovovat symbolický význam panovníckého či božského kultu tak, aby se odlišoval od nekrálovské sféry, mohla vyvolat ústup od monumentality a rozvinutí symbolické roviny.

Nekrálovští hodnostáři postupně posilovali svůj vliv a začali pro sebe a své nejbližší stavět rozsáhlé pohřební komplexy, které často obsahovaly prvky královské architektury, dosud vyhrazené pouze panovníkovi. Vznik této monumentální

formy hrodek je dalším důkazem, že se v rukou úředníků a jejich rodin soustředila stále větší moc. S tím v téže době souviselo i zavedení principu dědičnosti výnosných státních úřadů.

Ve 23. století př. Kr. již rozmach státu končil. Stejně jevy, které zpočátku rozvoj Staré říše stimulovaly, později přispívaly k jejímu postupnému zániku. Pyramidové komplexy pohltily příliš mnoho bohatství, které pak chybělo jinde. Sjednocená země se opět rozpadala na víceméně oddělené domény nezávislých hodnostářů. To vše se dělo v důsledku růstu autonomie nejvyšších úředníků, kumulace jejich moci i bohatství a panovníkovy neschopnosti efektivně na situaci reagovat.

Postupně se projevila krize v pěti hlavních oblastech státní ideologie a správy. Mluvíme o krizi identity (jak je vládnoucí skupina akceptována a považována za legitimní), participace (kdo a jak se podílí na správě státu), penetrance (schopnost efektivní kontroly administrativy a ekonomiky státu), legitimacy (autority a schopnosti prosadit rozhodnutí) a distribuce (efektivity přesměrovávání ekonomických zdrojů).

Vleklou společenskou krizi nepochybně na sklonku 23. století př. Kr. uspíšilo i rychle se měnící klima. Z analýz písemných pramenů jasně vyplývá, že nilské záplavy byly v průběhu století stále menší. Zmíněné analýzy podpořil i nedávný nález na pohřebišti v jižním Abúsíru, kde pracuje naše expedice.

Mumifikační mísa datovaná do doby Pepiho II. obsahovala zbytky ztuhlé pryskyřice, původně používané pro mumifikaci vysokých úředníků. V pryskyřici uvízli brouci *Poecilus pharao*, jejichž životní prostředí je možno charakterizovat jako pouštní, suché a slané. V době panovníka Pepiho II. byla tedy tato oblast poblíž nilského údolí již typicky pouštním ekosystémem.